

פְּרֻשֵׁת וַיְקַהֵל

אור ואש

■ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים

מיד ברדתו מן ההר, מקהיל משה את כל ישראל בכדי להשמיע באוזניהם את פרטי בניית המשכן וכליו:

”וַיְקַהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צָוָה ה' לַעֲשׂוֹת אֵתֵם.”
(שמות לה, א)

באופן טבעי, היה אמור משה לפתוח בפירוט ההוראות לבניית המשכן, שהוא מקום השראת השכינה בישראל. במקום זאת, פותח משה במפתיע דווקא במצוות **יום השבת**:

”שִׁשִּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לָהּ...
לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת.”
(שם, פסוקים ב-ג)

הפתיח הזה מעורר שתי שאלות.

ראשית, מה ביקש משה רבנו להודיע בהצבת יום השבת וקדושתו בראש דבריו? שנית, מדוע נבחרה מלאכת הבערת אש, כפעולה המייצגת את כלל המלאכות האסורות ביום השבת?

הרושם הראשוני הוא, שמשה רבנו מבקש להדריך את העם וללמד אותו, שקדושת יום השבת גדולה בחשיבותה ממצוות בניית המשכן. משה העריך כי ההתלהבות לבניית המשכן תהיה גדולה וכי הכל יתנדבו ויבקשו להיות שותפים במלאכת עשיית הקודש. הערכה זו התגלתה כנכונה, ועם ישראל התנדב בהמוניו, מי בכסף,

מי בזהב ומי בחכמתו ובכשרונותיו. מכאן נובע הצורך באזהרתו המיידית של משה, כי חל איסור לעסוק במלאכת בניית המשכן ביום השבת. על השאלה השנייה ניתן להשיב, שהבערת אש הַנֶּה פעולה חיונית בכל תהליכי העיבוד של מתכות יקרות ובעיבוד הצבעים בהם נצבעו הבדים בתכלת וארגמן וכו'; על כן נקטה התורה במלאכת הבערת האש לאיסור עשיית מלאכה בשבת. שאלות אלו יובילו אותנו לעומקים חדשים.

■ עבודת ה'

נשוב לפרשת **כי תשא**.

משה עומד ושומע כיצד מצווה אותו ה' על כל פרט ופרט במלאכת עשיית המשכן וכליו. עם סיום הוראות המשכן וקודם קבלת לוחות הברית, מוסר ה' למשה רבנו מתנת אוצר ייחודית, שהיא מצוות יום השבת, החותמת את פרק ההתייחדות עם ה' בהר סיני:

”וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֵת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ, כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם.”
(שמות לא, יג)

כאשר יורד משה רבנו מן ההר הוא מכנס מיד את כל עדת ישראל, ובפתיחת דבריו מציג הוא בפניהם את המצווה האחרונה ששמע ואשר אָתָּה ירד מהר סיני. זהו עוד נימוק לשאלה, מדוע משה פותח במצוות יום השבת. אך לא זו בלבד.

אנו יודעים כי בני ישראל הורגלו לעבודה זרה כל ימי שהותם במצרים. עבודה זרה היא ציור ופיסול בחומרים מוחשיים, המאפשרים גם ראייה ומישוש בידים.

עם ישראל, שתחילת היכרותו עם אלוקי אבותיו היתה בגילוי יד ה' במצרים, התחיל לעבור מִהֶפֶךְ של ממש בנפשו. המעבר היה חד מעבודת אלילים רבים, לעבודת אֵל יחיד נעלם, ומִסְגִּידה לחומרים מוחשיים, לעבודת ה' שאינו מוחשי ואינו נראה.

בני ישראל אמנם קיבלו עליהם לעבוד את ה', אך עם זאת השתוקקו לעבדו בדרך שהיו רגילים אליה. הם נכספו למהו מוחשי וממשי; משהו שדרכו יוכלו לכוון את מחשבותיהם.

המשכן, הכרובים העשויים זהב, המנורה ושאר כלי הקודש, אותם ציווה ה' לעשות, הינם מוחשיים מאוד וענו על ציפיותיהם. חשוב להדגיש, כי להוראות הבנייה והתכנון, הוצמדו צווים מחמירים, האוסרים על כל שינוי קל שבקלים בעשיית הכלים.

עובדת איחורו של משה רבנו בַּרְדָּתוֹ מִן הַהַר, גורמת להתפרצות חלק מן העם הממתין לו 40 יום, אל מול אהרן הכהן:

”קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יָלַכְנוּ לְפָנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ.”

(שמות לב, א)

משה יורד מן ההר ומגלה מציאות קשה וכואבת מאוד. לוחות הברית והתורה הקדושה מכאן, ועגל ומחולות ועבודה זרה קשה מכאן. הלוחות שעל ידיו הושלכו וּשְׁבָרוּ, והיה צורך בעלייה מחודשת אל ההר.

כאשר יורד משה בפעם השלישית מן ההר, הוא נושא בפיו מִסֵּר גדול לבני ישראל. אמנם נכון הוא, שהמשכן והמקדש הם קודש קודשים, ובהם משרה ה' את שכינתו ואורו; אמנם אמת הוא, שכאן יורדת אש מן השמים וכאן הוא בית לה'; אך ישנה דרך נשגבה יותר ומושלמת יותר בעבודת ה'. זוהי עבודת ה' דרך יום השבת, יום של עבודת ה' במחשבה טהורה וזכה; יום של התעלות רוחנית גבוהה מאוד בהתייחדות האדם עם בורא העולם.

עבודת ה' ביום השבת שונה בתכלית מעבודת ה' במשכן. במשכן, העבודה היא במעשה ידיים; ביום השבת, עבודת ה' היא דווקא באמצעות אִי-עֲשִׂיָּה, באמצעות מחשבה והתעלות רוחנית.

כלומר, קיימים שני מסלולים מקבילים להופעת אור ה' וכבודו בעולם.

מסלול א' – עֲשִׂיָּה ובנייה של משכן ומקדש לה', באמצעות 39 מלאכות שיסודן אש. דרך האש, שורה כבוד ה' על המשכן – ”אֲשׁ תִּמְיֵד תּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִּכְבֶּה”.

(ויקרא ו, ו)

מסלול ב' – הימנעות ביום השבת מן האש ומשאר כל המלאכות התלויות בה. במסלול זה, שורה שכינת ה' ביום השביעי, על העולם כולו דרך האור בלבד (וַיִּנַּח

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי” (שמות כ, י), מלשון ”נָחָה רוּחַ אֱלֹהֵינוּ” (מלכים-ב ב, טו)).

גם ה' עשה שני דברים במקביל. הוא גם יצר את העולם החומרי וגם שבת בו ביום השביעי.

יתרונו של המסלול העובר דרך יום השבת הוא בכך, שאי אפשר להיכשל בו בעבודה זרה ובעגל הזהב.

מצד שני, גדולתו של המשכן היא בשעבוד החומר ובהדרכת הדמיון לעבודת ה', שזו תמצית בריאת העולם החומרי. עיקרון זה, שיום השבת ומשכן אוהל מועד הם קוים מקבילים, הוא המדריך לקביעת המלאכות האסורות בשבת. כל פעולה שהיא משמעותית במסלול בניית המשכן, היא מלאכה האסורה ביום השבת. אגב, הביטוי "לעשות את השבת" פירושו, לעשות את השבת "לדורותם ברית עולם". כלומר, להפוך אותו לברית וקשר לעולם ועד.

■ לא תִּבְעֲרוּ אֵשׁ

כאן אנו מגיעים לשאלה השנייה שהצבנו. מדוע מסמלת הבערת האש את המלאכות האסורות בשבת?

הרב רבי לוי נחמני זצ"ל הטעים, שאם נתבונן במציאות נגלה, כי האש בגלגוליה השונים מייצגת את עיקר השימוש באנרגיה על פני כדור הארץ; מנוע השריפה של המכונית, טורבינות, הפקת חשמל, מטוסים, רכבות, בנייה, תעשייה, הכול נע קָבִיב האש. גם כל המערכת הצבאית והמלחמתית, הנשק הקונבנציונאלי והבלתי קונבנציונאלי, מבוססים על התפוצצות אבק שריפה וגרעין אטום האורניום. רבותינו אמרו, שהאש נוצרה לראשונה על ידי אדם הראשון במוצאי שבת ע"י הקשת שתי אבנים זו בזו.

מדוע במוצאי שבת?

כיוון שיום השבת מייצג את האור האלוקי, שהוא אור הנבואה, אור הברכה, אור הקדושה, אור השמחה, אור האהבה, אור הגאולה והישועה. מכאן, שכאשר יוצא יום השבת ונכנס יום חול, נעלם האור ובמקומו מופיעה האש המייצגת את כל האנרגיה השימושית.

על האור המיוחד של יום השבת נאמר במדרש:

"וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ..." (בראשית ב, ג) - ברכו באור פניו של אדם, וקידשו באור פניו של אדם. אינו דומה אור פניו של אדם כל ימות השבוע, לאור פניו של אדם ביום השבת".

(בראשית רבה, יא)

אור הפנים הוא אור של שמחה ורוחב דעת ולב.

לאור זאת נבין, מה מבקשת התורה להדגיש באומרה: "לא תבְּעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (שמות לה, ג). התורה מבקשת להדגיש באוזני בני ישראל: אל תמירו את האור האלקי הנשגב של השבת, באנרגיית אש נמוכה וגשמית, שהיא הבסיס של כל ימות השבוע.

האור ביום השבת הוא אור מיוחד, שיש בו השראה אלוקית מלמעלה. הקב"ה נח ביום השבת, כלומר משרה שכינתו על העולם. לכן בהבדלה במוצאי שבת אנו מברכים "בורא מאורי האש", ומתכוונים להמרת האור הרוחני באש מוחשית, אשר תשמש אותנו במשך כל ימות השבוע.

האש, שהכוהנים מבעירים על המזבח במשכן, היא תנאי להופעת אש היורדת מן השמים. אבל מצד שני עלינו לדעת, שהאש עלולה להיות זו היוצרת עבודה זרה, כפי שהיה בעגל הזהב:

"...וְאֵשׁ לָכֹהֵן בָּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה". (שמות לב, כד)

רק באור השמחה ורוח הקודש אין סכנה מוחשית שתוביל, חלילה, לעבודה זרה.

■ הוצאה מרשות לרשות

הפסוקים הבאים מחייבים התבוננות:

"וַיָּבֵאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל מְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ... וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: מִרְבִּים הָעַם לְהַבְיֵא, מִדֵּי הָעֵבֶדָה לְמִלְאכָה אֲשֶׁר צָנָה ה' לַעֲשׂוֹת אֵתָּה".

(שמות לו, ד-ה)

האומנים טענו שאין צורך בתרומות נוספות, והן מיותרות ומצטברות. בעקבות זאת, מצווה משה על הפסקת הגבייה:

"וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לְאֹמֵר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרְוִימַת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּכְלָא הָעַם מִהַבְיֵא".

(שם, פסוק ו)

לכאורה, כוונת הפסוק פשוטה וברורה. עם זאת, חז"ל ראו בפסוק זה כוונה נסתרת. התלמוד הירושלמי (בתחילת מסכת שבת) לומד מפסוק זה, שהוצאת חפצים מרשות היחיד לרשות הרבים (וכן להיפך), היא מלאכה אסורה בשבת. כיצד?

סוף הפסוק – "וַיִּכְלֹא הָעַם מִהֵבִיא", מתאר את תגובת העם לצו שהוציא משה. אולם, משה לא ציווה על איסור הבאה, אלא על איסור מלאכה – "וַיִּצְוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמִּחְנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרְוֹמַת הַקֹּדֶשׁ!" מכאן מדייק הירושלמי, שעצם הבאת התרומה לאומנים היא מלאכה. כלומר, פעולת ההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, שהוא שטח המשכן, נקראת מלאכה; והרי למדנו, שכל המלאכות שהיו במשכן נאסרו בשבת! נוסף ונטעים את דברי הירושלמי. כוונת התורה היא להדגיש, שמלאכת עבודת המשכן מתחילה כבר משלב הבאת התרומה מאוהל התורם אל שטח המשכן. משום כך, גם פעולה ראשונית זו נאסרת בשבת. התורה מדגישה זאת פעם נוספת בפסוק הבא:

"וְהַמְּלָאכָה הַיְתֵה דַיִם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר". (שמות לו, ז)

זהו ניסוח קצת צורם. מה פירוש "וְהַמְּלָאכָה הַיְתֵה דַיִם לְכָל הַמְּלָאכָה..."? אלא כנראה הפירוש הוא: 'ומלאכת הבאת התרומות הספיקה לכל צורך מלאכת עבודת המשכן...'. וכן פירש רש"י על פסוק זה. התלמוד הבבלי מרחיק לכת עוד יותר. הוא מצטט את דברי רבי יוחנן, שגם הוא לומד מכאן על איסור הוצאה בשבת מרשות לרשות. אולם בשונה מן התלמוד הירושלמי, הוא מסיק זאת בדרך של גזרה שווה:

"...נאמר כאן וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמִּחְנֶה, ונאמר ביום הכיפורים של שנת היובל 'תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם' (ויקרא כה, ט); מה להלן ביום אסור (יום הכיפורים), אף כאן ביום אסור (יום השבת)". (שבת צו:)

מה מסתתר מאחרי מתיחת קו מקשר, בין תרומות המשכן לבין יום הכיפורים של שנת היובל?

נקודת המוצא להבנת דברי חז"ל, תתמקד בשאלה הבאה. מדוע מטיל משה רבנו איסור על הבאת תרומות יְתֵר למלאכת המשכן? האם אין דַי בהכרזה כי יש דַי והותר, ואין צורך בתרומות נוספות?

כאן מעביר משה לעם מְסָר חשוב: דעו לכם, שעבודת ה' הֵנָּה הפוכה בתכלית מעבודה זרה. זו האחרונה הֵנָּה פרי דמיונם של בני אדם, ואין כל בעיה להוסיף ולהרחיב בה כרצונם. לא כן מלאכת עבודת ה', שהיא מדויקת מאוד על פי הצו

הנבואי, לא פחות ולא יותר. בדיוק כמנגינה מושלמת, שאין להוסיף עליה או להחסר ממנה אפילו תו אחד; או כשירה מושלמת, שאין להוסיף עליה או להחסר ממנה אפילו אות אחת.

עניין זה נלמד מן העובדה, שהחותמת "כאשר צִוָּה ה' את משה", חוזרת ונשנית לא פחות משמונה עשרה פעמים. כל זה בא ללמדנו, שאסור לסטות ימין ושמאל מן המידות של כלי המשכן.

מכאן נובע האיסור להביא עוד תרומה למלאכת עבודת המשכן.

אך עדיין לא ברור. מדוע אי אפשר להשתמש בתרומות היתר לצרכים נוספים סביב המשכן, או אפילו למכרם ולהשתמש בכסף לצורך אחזקה שוטפת, או הכנת כלי נגינה ללויים, ועוד?

מכאן נראה, שמשהו נוסף הדריך את משה רבנו בהוצאת צו איסור גורף על הבאת תרומות נוספות למשכן.

הגמרא מפנה אותנו ליום הכיפורים של שנת היובל. האפיון המרכזי של שנת היובל מתמצה בפסוק הבא:

"בְּשֵׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשָׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ".

(ויקרא כה, יג)

הכול סובב סביב השיבה וההתכנסות אל המקור: לקרוא דרוור לעבדים לשוב אל משפחותיהם, להחזיר קרקעות לבעליהם, ולהחזיר את יבול הארץ לה', כלומר הפקר לכל.

גם יום הכיפורים הוא יום תשובה, שבו שב האדם אל הטוהר הראשוני שלו לפני שהתכסה בטומאת העוון.

כל זה מתקשר למלאכת ההוצאה מרשות לרשות, באופן הבא.

הרי כל מלאכת המשכן מקבילה למלאכת בריאת העולם, כפי שהמדרש (במדבר רבה יב, יג) עושה זאת בפרוטרוט (מובא במאמר "יום מנוחה וקדושה" לפרשת כי תשא). כל רעיון הבריאה מבוסס על יסוד אחד, והוא החלטתו הרצונית של בורא העולם להעניק סמכות של בחירה חופשית לבני האדם שהוא עתיד לברוא, סמכות להחליט אפילו נגד רצונו יתברך. היסוד הזה (להפקיע מרשותו את סמכות ההחלטה הבלעדית) הוא מעין הוצאה מרשותו שהיא רשות יחיד, לרשות הרבים שהם בני האדם, כדברי הכתוב:

"...וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי אָדָם".

(תהילים קטו, טז)

ביום השבת חוזר עם ישראל להכתיר את ה' למלך על כל הארץ. להכתיר, פירושו לתת לכתר – שהוא הרצון העליון – להנהיג, בדומה למה שיהיה לעתיד לבוא:

”...אַחֲרֵי הַיָּמִים הֵהֱם נָאֵם ה' נִתְּתִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה.”

(ירמיהו לא, לב)

אלא שלעתיד לבוא תתבטל הבחירה החופשית לגמרי, ויתבטל הרע מן העולם כליל. לא כן בשבת, שבה מכתיר עם ישראל את ה' למלך, אך עדיין הרע לא התבטל לגמרי.

בכניסת השבת, חוזר חלק מרשות הרבים שנתנה לבני אדם, לרשותו של מלך מלכי המלכים, שהוא רשות היחיד. במילים אחרות, חזרה והתכנסות למקור, כיום הכיפורים של שנת היובל.

כל מה שלפני כניסת השבת הוקף בגדר, הוא החלק שעבר מרשות הרבים אל רשות היחיד. הוצאה בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, או הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד, כמוה כהפקרת הטוב לחיק הרע, או כהחדרת הרע אל טוהר הקודש וחילולו.

”כֹּתֵר יִתְּנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ, מִלֵּאכִים הַמוֹנִי מֵעַלְהָ עִם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל קְבוּצֵי מִטָּה.”

(קדושת 'כתר' במוסף של שבת)

